

УДК 631.115.1

Актуальні проблеми становлення фермерських господарств

О.С. Саламін
Oksana_Salamin@i.ua

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Аналізуються причини, що стримують становлення та розвиток фермерських господарств України. Основними з них є несформованість аграрного ринку, проблемність пошуку каналів збуту на альтернативних засадах, висока мінливість цін, монопольний вплив на формування яких мають посередницькі організації. Ринок не вивчається і не прогнозується. Фермерські господарства не можуть реалізувати свої переваги, які полягають у можливості швидшої, порівняно з великими підприємствами, адаптації до існуючого ринкового середовища. Намітилась тенденція передачі фермерськими підприємствами земельних угідь у суборенду агрохолдингам, що призводить до зростання безробіття у селах, посилення економічних і соціальних проблем. Показано, що лише законодавчого визначення поняття сімейного фермерського господарства для виникнення та розвитку таких господарств недостатньо. Необхідною передумовою активізації фермерського руху є створення умов для ефективного функціонування таких господарств.

Ключові слова: фермерські господарства, господарства сімейного типу, державна підтримка фермерських господарств, ринкове середовище, інфраструктура аграрного ринку, канали розподілу, агрохолдинги, переваги великих підприємств, мінливість цін, ринкова адаптація підприємства.

Актуальные проблемы становления фермерских хозяйств

О.С. Саламин
Oksana_Salamin@i.ua

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Анализируются причины, сдерживающие становление и развитие фермерских хозяйств Украины. Основными из них являются несформированность аграрного рынка, проблемность поиска каналов сбыта на альтернативной основе, высокая изменчивость цен, монопольное влияние на формирование которых имеют посреднические организации. Рынок не изучается и не прогнозируется. Фермерские хозяйства не могут реализовать свои преимущества, заключающиеся в возможности более быстрой, по сравнению с крупными предприятиями, адаптации к существующей рыночной среде. Намечилась тенденция передачи фермерскими предприятиями земельных угодий в суборенду агрохолдингам, что приводит к росту безработицы в селах, усилению экономических и социальных проблем. Показано, что только законодательного определения понятия семейного фермерского хозяйства для возникновения и развития таких хозяйств недостаточно. Необходимой предпосылкой активизации фермерского движения является создание условий для эффективного функционирования таких хозяйств.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, хозяйства семейного типа, государственная поддержка фермерских хозяйств, рыночная среда, инфраструктура аграрного рынка, каналы распределения, агрохолдинги, преимущества крупных предприятий, изменчивость цен, рыночная адаптация предприятия.

Citation:

Salamin, O. (2017). Actual problems of farms formation. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 19(76), 91–95.

Actual problems of farms formation

O. Salamin
Oksana_Salamin@i.ua

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

The reasons that hinder the formation and development of farms Ukraine are analyzed. The main ones are aborted agricultural market, problematic finding alternative distribution channels basis, the high volatility of prices, exclusive influence on the formation of which are intermediary organizations. The market is not taught nor predicted. Farms cannot realize the benefits that are as soon as possible, compared with large enterprises, to adapt to the current market environment. Trend transfer land farm enterprises in sublet agricultural holdings. Competitive advantages of large farms achieved through economies of scale. They use high-performance hardware. Narrow attracted qualified specialists. Existing collateral, making affordable loans. Better logistics operations are carried out. Due to technical and technological advantages achieved higher crop yields and animal productivity, lower production costs. Out of sight fall disadvantages of large enterprises in a changing market environment. Such enterprises difficult to get re in constant price changes and market conditions. For such a redevelopment of large enterprises require a significant amount of money and a long period of time. Agriculture is inherently multifunctional. Apart from food security to its functions include creating jobs in rural areas, conservation of the peasantry, promote economic and social development of rural areas. Development of ahroholdynhiv not solved any of these functions. To enhance the creation of farms and the revival of a family nature divide in Ukraine provides for the possibility of registration of small farms without acquiring legal status. But this is not enough. The necessary preconditions enhance farmers' movement is to create conditions for the effective operation of such facilities. Historically, in most economically developed countries, such problems that currently exist in Ukraine, creation of marketing cooperatives resolved, wholesale agricultural markets in the field of production, where appropriate, government regulation of prices.

Key words: farms, farm family type, government support for farmers, market environment, the infrastructure of the agrarian market, distribution channels, agricultural holdings, the advantages of large companies, volatility of prices, market adaptation of the company.

Вступ

Проблеми становлення та розвитку фермерських господарств не нові. Наукові дослідження з цих проблем в Україні здійснюються, починаючи з другої половини 80-х років минулого століття. За останні роки на їх вирішення спрямовані наукові розробки і публікації таких вчених-економістів, як Збарзького В.К. (Zbarzkyi and Yeremenko, 2016), Кропивки М.М. (Кропивко, 2016), Месель-Веселяка В.Я. (Mesel-Veseliak, 2016), Онегіної В.М. (Onehina and Shybaieva, 2016), Шабасової Н.В. та інших. Така увага до фермерських господарств поєднується з тим, що в Україні, на відміну від переважної більшості економічно розвинутих країн, вони не стали основними виробниками сільськогосподарської продукції. Посилюються економічні та соціальні проблеми села.

Метою статті є пошук та систематизація причин, що стримують становлення і розвиток фермерських господарств України. Для досягнення цієї мети розв'язувалися завдання:

- виявлення впливу державної аграрної політики на умови функціонування фермерських господарств;
- вивчення економічної привабливості фермерських господарств як форми підприємницької діяльності;
- аналіз стану ринкового середовища в аграрному секторі економіки України;
- дослідження ринкових можливостей фермерських господарств.

Матеріал і методи дослідження

Застосовувались загальноприйняті методи дослідження. Монографічний метод використано для вияв-

лення основних проблем розвитку фермерських господарств; статистичні методи використовувались для співставлення ринкових можливостей фермерських господарств та господарств голдингового типу. Джерелом інформації були дані Державної служби статистики України.

Результати та їх обговорення

Визначальними чинниками виникнення та розвитку суб'єктів господарювання в умовах ринкових відносин є можливість здійснення прибуткової діяльності. При цьому рівень прибутковості повинен бути не меншим, ніж за альтернативними організаційно-правовими формами господарювання.

Виникають і набувають поширення ті форми господарювання, які проявляють конкурентні переваги. Не віддаючи переваги жодному типу господарств, з урахуванням соціальної значущості фермерських господарств, на їх становлення та розвиток спрямовується державна фінансова підтримка на безповоротній та поворотній основі. Така підтримка поєднується з загальною за останні роки тенденцією скорочення кількості цих господарств (рис. 1).

Для обґрунтування цієї тенденції часто абсолютизуються переваги великих господарств. При цьому вважається, що розвиток невеликих господарств можливий лише за умови суттєвої фінансової підтримки, прийнятної лише для економічно розвинутих країн. Конкурентні переваги великих господарств досягаються завдяки ефекту масштабу. У них використовуються високопродуктивні технічні засоби. Залучаються кваліфіковані вузькопрофільні фахівці. Наявні предмети застави, що робить доступнішими кредити. Ефективніше здійснюються логістичні операції.

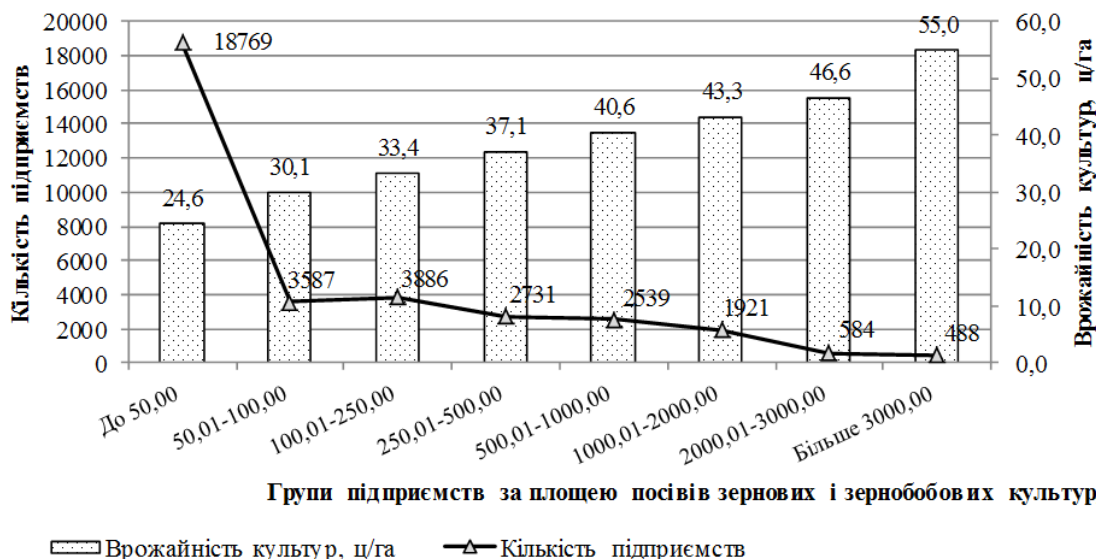

Рис. 1. Кількість фермерських господарств в Україні на кінець року та площа сільськогосподарських угідь у користуванні ними

Джерело інформації: дані Державної служби статистики України

Завдяки технічним та технологічним перевагам досягається вища врожайність культур та продуктивність тварин, нижча собівартість продукції. Свідченням цього є стійке підвищення врожайності зернових і зернобобових культур в міру збільшення їх посівних площ у сільськогосподарських підприємствах України (рис. 2). З поля зору упускаються недоліки великих підприємств в мінливому ринковому середовищі. Таким підприємствам складно перепрофільоватись в умовах постійної зміни цін та кон'юнктури ринку. Для такого перепрофільовання великих підприємств вимагається значна сума коштів та тривалий період часу. Гнучкішими є невеликі за розміром суб'єкти, які

оперативніше адаптуються до нових умов господарювання. Посилити ці переваги можна спрямуванням державної підтримки на дослідження та прогнозування ринку, безоплатним поширенням одержаної за результатами цього економічної інформації. Доцільність такої підтримки підтверджується тим, що забезпечується загальне підвищення ефективності господарської діяльності завдяки тому, що підприємства своєчасно реагують на очікувані зміни кон'юнктури ринку, скорочується потреба у коштах прямої фінансової підтримки, які переважно лише частково компенсують вплив негативних ринкових чинників.

Рис. 2. Вплив розмірів посівних площ зернових і зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах України на їх врожайність у 2015 році

Джерело інформації: дані Державної служби статистики України

Особливістю вітчизняного сільського господарства є неналежний рівень сформованості аграрного ринку та його інфраструктури. Виробники продукції не

можуть вибирати альтернативні канали розподілу та контрагентів з економічних зв'язків. Сфера закупівель продукції монополізована окремими

посередницькими структурами, які диктують ціни. В поєднанні з впливом об'єктивних чинників ринкової кон'юнктури це призводить до такої цінової нестабільності, адаптуватись до якої не можуть навіть невеликі фермерські господарства. Тому в існуючому ринковому середовищі такі переваги фермерських господарств проявляються лише частково.

Конкурентні переваги у каналах розподілу мають великі підприємства, які формують більші, порівняно з фермерськими господарствами, товарні партії продукції. Саме таким партіям віддають переваги посередники у каналах розподілу. Це є ще однією вагомою причиною, що стримує становлення невеликих фермерських господарств сімейного типу.

Вплив на збільшення розмірів фермерських господарств мала відмова від визначеного Законом України «Про фермерське господарство» обмеження таких розмірів за площею земельних угідь. Це призвело до появи великих, далеких від сімейного типу, формально фермерських структур агробізнесу. У 2013 році розмір 60 фермерських господарств за площею сільськогосподарських угідь перевищував 4 тисячі гектарів.

Крім внутрішніх чинників, вагомий вплив на збільшення розмірів усіх, в тому числі фермерських господарств, мала активізація зовнішньоекономічної діяльності України, що сприяло збільшенню експорту сільськогосподарської продукції. Експортоспроможність продукції досягається використанням родючих вітчизняних чорноземів, зниженням валютного курсу гривні. Завдяки економічній привабливості такої діяльності та значним обсягам інвестицій виникали альтернативні фермерським господарствам, особливо великі за розміром, системи агробізнесу голдингового типу. У них виробляється обмежена за асортиментом продукція для експорту – зерно, насіння соняшнику та ріпаку. Аграрний сектор економіки трансформується у сировинно орієнтований в поєднанні з імпортом переробленої продукції. Земельні ділянки обробляються механізованими засобами кочовим способом без залучення жителів сіл, посилюючи безробіття та ускладнюючи можливості оренди земельних ділянок для створення фермерських господарств. Агрохолдинги самостійно укладають договори щодо експорту продукції з іноземними учасниками, формують власну інфраструктуру для здійснення експортних операцій, уникаючи посередників і будь-якого монопольного впливу.

Експортоорієнтоване виробництво завдяки сталішому рівню цін на зовнішньому ринку є привабливим і для фермерських господарств. Свої зусилля вони спрямовують на виробництво тієї ж продукції, що і агрохолдинги – зерна, сої, насіння соняшнику і ріпаку. Свідченням цього є частка фермерських господарств у загальних обсягах виробництва цієї продукції в Україні (табл. 1).

У виробництві саме цих видів продукції насамперед проявляються переваги, які забезпечуються ефектом масштабу. Конкурентні переваги за рахунок виробничо-технічних чинників тут мають великі суб'єкти господарювання голдингового типу. Майже непомітні такі переваги, наприклад, у виробництві овочів,

частка фермерських господарств у загальних обсягах виробництва яких в Україні в 2015 році складала лише 3,1%.

Таблиця 1

Частка фермерських господарств України у загальних обсягах виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, %

Продукція	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Зерно	11,9	10,9	11,9	12,0	12,7
Цукрові буряки	7,2	6,7	5,7	6,9	6,0
Насіння соняшнику	19,0	18,9	19,5	19,3	19,4
Соя	14,0	14,7	15,5	15,7	16,2
Насіння ріпаку	16,0	12,8	17,5	18,2	16,4
Картопля	1,1	1,1	1,2	0,9	0,6
Овочі	3,9	3,5	3,1	3,4	3,1
М'ясо (у забійній масі)	2,6	2,5	2,7	2,4	2,3
Молоко	1,1	1,3	1,4	1,5	1,7
Яйця	0,6	0,4	0,3	0,4	0,4

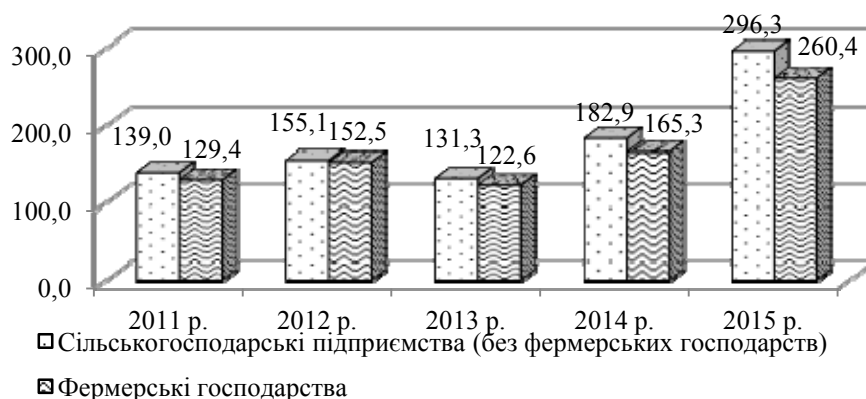
Експорт продукції фермерськими господарствами здійснюється через посередників за цінами, які часто не перевищують цін внутрішнього ринку. Середні ціни реалізації зерна фермерськими господарствами за 2011–2015 роки були нижчими від середніх цін його реалізації сільськогосподарськими підприємствами України, що створені за іншими організаційно-правовими формами (рис. 3).

Для уникнення монопольного впливу посередників на ціну за останні роки намітилась тенденція передачі фермерськими господарствами земельних паїв у суборенду агрохолдингам, які формують власні канали розподілу без участі посередників. Через це на кінець 2015 року суттєво скоротилася кількість фермерських господарств (рис. 1).

Сільське господарство за своєю природою є багатофункціональним. Крім продовольчого забезпечення до його функцій слід віднести створення робочих місць у сільських населених пунктах, збереження селянства, сприяння економічному та соціальному розвитку сільських територій. Розвитком агрохолдингів не вирішується жодна з перерахованих функцій.

Для активізації створення фермерських господарств та відродження їх сімейної природи Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» дано визначення поняття сімейного фермерського господарства, передбачена можливість реєстрації таких господарств без набуття статусу юридичної особи. Однак цього недостатньо. Необхідними передумовами активізації фермерського руху є створення умов для ефективного функціонування таких господарств.

Історично у переважній більшості економічно розвинутих країн такі проблеми, які у даний час існують в Україні, вирішувались створенням збутових кооперативів, оптових ринків сільськогосподарської продукції в місцях виробництва сільськогосподарської продукції, у необхідних випадках державним регулюванням цін.

Рис. 3. Середні ціни реалізації зерна фермерськими господарствами України та сільськогосподарськими підприємствами, створеними за іншими організаційно - правовими формами, грн/ц

Джерело інформації: власні розрахунки автора за даними Державної служби статистики України

Створенням збутових кооперативів досягається такого ж ефекту, як на великих підприємствах – формуються великі партії однорідної продукції, яка без участі посередників виводиться на віддалені, в тому числі зарубіжні ринки без надмірного укрупнення виробників.

Висновки

Державна фінансова підтримка фермерських господарств в Україні, організаційні зусилля державних та громадських організацій поєднуються із загальним скороченням кількості цих господарств. Основними причинами є несформованість ринкового середовища в аграрному секторі економіки, невизначеність очікуваних змін кон'юнктури ринку, проблемність вибору каналів збуту на альтернативних засадах. Пріоритетно розвиваються особливо великі господарські структури, які формують власні канали експорту продукції. Частково подолати проблеми розвитку фермерських господарств можна формуванням каналів збуту продукції фермерських господарств на кооперативних засадах. Цим без надмірного укрупнення досягається такого ж ефекту, як у великих господарських структурах.

Перспективи подальших досліджень. Проблеми становлення фермерських господарств складні та багатопланові. Подальші дослідження варто спрямовувати на виявлення специфічних, характерних для

України чинників, що стримують виникнення та розвиток цих господарств, оцінку результативності різних форм державної підтримки, вивчення можливостей ефективної діяльності господарств в нинішньому ринковому середовищі.

Бібліографічні посилання

- Avramenko, Yu.O. (2017). Faktory konkurento spromozhnosti fermerskykh gospodarstv. *Ekonomika APK*. 1, 97–102 (in Ukrainian).
- Zbarzkyi, V.K., Yeremenko, D.V. (2016). Teoretychni zasady dyversyfikatsii fermerskykh gospodarstv. *Ekonomika APK*. 10, 17–32 (in Ukrainian).
- Kropyvko, M.M. (2016). Osnovni napriamy pidvyshchennia produktyvnosti fermerskykh gospodarstv. *Ekonomika APK*. 12, 51–57 (in Ukrainian).
- Mesel-Veseliak, V.Ya. (2016). Efektyvnist hospodariuvannia novostvorenykh silskohospodarskykh pidpriemstv rynkovoho spriamuvannia v Ukraini. *Ekonomika APK*. 12, 21–32 (in Ukrainian).
- Onehina, V.M., Shybaieva, N.V. (2016). Instytutsiina osnova ahranoi polityky: ukraïnski realii y dosvid SSHA ta YeS. *Ekonomika APK*. 1, 17–44 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 14.02.2017